

Nederland leest "Erik" van Godfried Bomans

tekst redactie boeken

"Erik of Het klein insectenboek" van Godfried Bomans (1940) staat deze maand centraal staat tijdens de campagne "Nederland Leest 2013". Het boek, dat leest als een sprookje, vertelt het verhaal van Erik Pinksterblom, die op een nacht het schilderij Wollwei boven zijn bed in stapt en in de wereld van de insecten terecht komt. Daar merkt hij dat het verschil tussen insecten en mensen niet zo groot is. Door de belevenissen van Erik leert de lezer de mens kennen, en diens eigenschappen van be-

krompenheid en hang naar materialisme. In "Erik of Het klein insectenboek" stelt Bomans vragen over de plek van de mensheid in het grotere geheel. Hij laat zien dat naast gulle gevers er grote graaiers bestaan.

Tijdens de campagneperiode (tot en met zaterdag 30 november) verstreken openbare bibliotheken het boek gratis aan hun leden. Voor de boekhandel wordt een luxe-editie uitgebracht. "Nederland Leest" wordt voor de achtste keer georganiseerd. De bedoeling is dat zo veel mogelijk mensen gelijktijdig hetzelfde (klassieke) boek lezen en daarover met elkaar in dis-

cussie gaan. Vorig jaar stond "De donkere kamer van Damokles" van W. F. Hermans centraal.

De keuze voor een boek van Bomans (1913-1971) houdt verband met het feit dat de schrijver honderd jaar geleden in Den Haag werd geboren. Het gezin Bomans, waarin Godfried een strenge, rooms-katholieke, opvoeding kreeg, verhuisde na een halfjaar naar Haarlem. Al in zijn schooltijd schreef Bomans het kolderdrama "Bloed en liefde" (uitgegeven in 1937). Tijdens zijn rechtenstudie in Amsterdam publiceerde hij zijn literaire debuut "De memoires of gedenschriften van Mr. Pieter Bas" (1936). Bom-

ans besloot in 1939 Amsterdam te veruilen voor Nijmegen en ging psychologie studeren. Hij schreef "Erik of Het klein insectenboek", dat uitgroeide tot zijn succesvolste boek; al in het eerste jaar kwamen er tien drukken uit. De studie mislukte en Bomans keerde terug naar Haarlem.

Bomans staat te boek als een van de meest geliefde naoorlogse schrijvers, wellicht mede doordat hij met zijn relativerende observaties vrolijkheid bracht in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog. Humor is dan ook een van de opvallendste kenmerken in zijn werk. Als columnist schreef hij voor Elseviers Weekblad en

de Volkskrant; hij was daarmee een pionier van dit genre.

In religieus opzicht was Bomans een twijfelaar. Hij laakte verstarde tradities en instituten die hun inhoud hadden verloren. Openlijk ook stelde hij de godheid van Christus ter discussie. Desondanks kon hij niet aannemen „dat wat de Europese mens tweeduizend jaar geloofd heeft onzin is.“ Het was voor hem een te hachelijk experiment om het leven te accepteren „zonder een draad naar boven.“ Als die draad is doorgesneden, reste volgens hem niets anders dan „het alternatief van de leegte.“

klare taal Nummerborden

tekst Carla van Hengel-van Esch
beeld Flickr

Ooit had ik rijangst. Toegegeven, niet heel, héél erg, maar enthousiast over autorijden was ik zeker niet. In die tijd hoorde ik mezelf regelmatig foeteren op het materialisme, de Randstad en de tijdgeest – en als het even kon op een combinatie van die drie: waarom moesten ál die mensen de route van mijn voortuin naar hun werkplek afleggen? En vice versa? In de auto? Snel en onfatsoenlijk? Elke dag?

Inmiddels ligt dat ietsjes anders. Ik mopper nog steeds, maar nu bijvoorbeeld op mijn motorvermogen of de maximumsnelheden. Toch weet ik zeker dat ik niet te hard rijd. Ik kan namelijk nog altijd nummerborden lezen.

Misschien herkent u dat: ik zie geen losse letters, nee, ik zie woorden. Of afkortingen in het gunstigste geval. BD-JS wordt dan BaDJaS en BLND wordt BLoND – of BLiND (maar onthoud: het eerste woord dat opkomt, geldt). Soms levert het grappige tafereel op, bijvoorbeeld als de NBV bumperkleef achter de HSV. Of als SLoOM voorbij jaagt.

Hoe werkt dat? Waarom kunnen de meesten van ons woorden lezen als er maar een paar medeklinkers geschreven staan? En hoe komt het dat we glansrijk slagen voor talloze internettestjes van het kaliber: wt bn j knp dt je dt knt lzn?

Dat komt doordat we spellingsregels hebben die een beetje overdreven zijn. Die regels zijn er om het lezen zo makkelijk mogelijk te maken. Een ervan is dat we letters moeten schrijven in de volgorde van klinkers die we horen. Het beeld van letters dat we opschrijven of intypen, moet ons natuurlijk duidelijk maken welk woord we ermee bedoelen. Dat betekent dat we niet agagre (gemixte letters) schrijven en ook geen grg (zonder klinkers), maar "garage". Zo'n regel kan heel handig zijn, maar ook overbodig: vaak kunnen we best zonder klinkers. Dt lvrnt mstl gn prblmn p. Kk mr nr ht lzn vn nmmrbrdn.

Skippen dan maar die klinkers? Het zou ons ongetwijfeld een stuk dunner krant opleveren. Of het nieuws dan altijd goed begrepen wordt, is vraag twee. Een artikelje over het "n van rn" zou toch aardig wat leesmoelijkheden opleveren (maar u snapt natuurlijk meteen dat het een nieuwswaardig stukje zou zijn over het aaien van reeën). Hoewel er talen zijn die klinkerloos zijn, hebben we de klinkers in het Nederlands toch echt nodig. Laten we zuinig zijn op ons alfabet. Dan blijft het woorden maken van letters op nummerborden tenminste een leuke hobby.

Behalve natuurlijk als er een serie van die nieuwere drieletternummers voorbij komt. Heel frustrerend: de letters die ze daarvoor hebben gekozen. Zelf had ik mijn auto er bijna voor bij de garage laten staan. Ik moet het namelijk doen met XNR. Wie helpt me uit de brand?

Tweewekelijkse rubriek met columns over taal.

theologie

De profeten, Abraham Joshua Heschel;
uitg. Skandalon, Vught, 2013; ISBN 978 94 90708 74 0; 653 blz.; € 50,-.

De hartstocht van de profeten

tekst dr. ir. J. van der Graaf
beeld Duke University Libraries

Als eersten van in totaal 592 Joodse medeburgers werden op 10 oktober 1941 13 Joodse mannen uit Apeldoorn weggevoerd en vermoord in concentratiekampen.

Dat staat te lezen in de synagoge aan de Apeldoornse Paslaan op een Holocaustmonument, bestaande uit een granieten Thorarol met daarop 592 glazen stuiters van verschillende kleur en grootte.

In die synagoge had op 10 oktober de presentatie plaats van een Nederlandse vertaling van het boek "The Prophets", geschreven door de rabbijn Abraham Joshua Heschel (1907-1972). Het verscheen in 1962 en kreeg direct grote bekendheid. De Nederlandse vertaling kwam tot stand op initiatief van rabbijn prof. Yehuda Aschkenasy, leerling van Heschel, die op 7 juni 2011 overleed.

Aschkenasy was sinds 1968 hoogleraar aan de rooms-katholieke theologische opleidingen in Utrecht en Amsterdam, waar hij studenten van allerlei richtingen vertrouwd maakte met het Joodse denken. Na een gesprek tussen hem en ds. Sj. van der Zee, emeritus predikant binnen de Protestantse Kerk in Nederland (PKN), werd de stichting "De profeten nu" opgericht. Die heeft zorg

gedragen voor de vertaling en de uitgave van dit boek.

Holocaust

Heschel stamde uit een Joodse familie van chassidische rabbijnen in Polen. In 1936 promoveerde hij in Krakau op een proefschrift met de titel "Het profetische bewustzijn". Een jaar later benoemde de bekende Oostenrijks-Joodse filosoof Martin Buber hem als zijn opvolger in het Joodse leerhuis in Frankfurt. In 1938 werd Heschel door de Gestapo opgepakt en naar Warschau getransporteerd. Met hulp van zijn familie kwam hij echter vrij. Kort voor de Duitse invasie in Polen ging hij naar Londen, vanwaar hij zes maanden later vertrok naar de Verenigde Staten. Daar kreeg hij in New York een leerstoel voor Joodse ethiek en mystiek aan het Joods Theologische Seminarie. Zijn moeder en drie van zijn zussen zijn door de nazi's vermoord.

Op de achterflap van de vertaling staat: „Het is een briljant onderzoek naar de oudtestamentische profete als uniek mens, en in die gedaante als boodschapper van God. Het boek toont de hartstochtelijke betrokkenheid van de Eeuwige bij de geschiedenis van de mensheid.“ Heschels visie op gerechtigheid bij de profeten moet vooral ook worden gezien tegen de achtergrond van de Holocaust, die zijn denken diepgaand heeft gestempeld. Hij werd een bestrijder van oorlog, onrecht en discriminatie. Als zodanig raakte hij ook verbonden met Elie Wiesel en Martin Luther King. Gerechtigheid

bij de profeten is ook een zaak met politieke dimensies.

Bij de presentatie van het boek zei ds. Van der Zee dat hij ooit geraakt was door Heschel bij het lezen van een artikel in Terkenning, tijdschrift voor christenen en joden. Ook de theoloog dr. Henk Vreekamp had hem op diens spoor gezet. Op de achterflap van het boek schrijft dr. Vreekamp: „Een profeet verlangt niet naar mystieke ervaring in de nacht, maar naar historische gerechtigheid overdag.“

In een Nederlandse vertaling verscheen in 2006 een boek van Heschel over de sabbat, dat mij zeer geboeid heeft. Voor "De profeten" wil ik in dit korte bestek vooral aandacht vragen, en er niet zozeer een afrondend oordeel over geven.

Intense betrokkenheid

Zelf schreef Heschel: „De mate waarin de christenheid zich met de Hebreuwse Bijbel vereenzelvigd, is zowel een toets voor haar authenticiteit als voor de Joodse.“ De profeten waren allereerst Israëls profeten, maar ze zijn ook de profeten van de christenen geworden, in een eenheid van het Oude en het Nieuwe Testament. Heschels boodschap geldt dus Joden en christenen beiden, richtingoverstijgend.

In het boek is een voorwoord genomen van Susannah Heschel, een dochter van de auteur, onder de titel "Een geestelijke rust-verstoorder". Zij zegt: „De profeten waren niet zomaar „Bijbelse figuren die een studieobject voor

De Poolse rabbijn Heschel (op de foto's) werd in 1938 door de Gestapo opgepakt en naar Warschau getransporteerd. Met hulp van zijn familie kwam hij vrij.

mijn vader waren, maar een model voor zijn leven.“ De profeten hebben „een intense betrokkenheid van God bij de mensheid“ ervaren. God is daarbij niet een „onbewogen beweger.“

Godelijk pathos

Een centraal element in dit boek vormt dan ook het "godelijk pathos", een thema dat herhaaldelijk bij Heschel terugkomt in zijn onderzoek naar de oudtestamentische profeten.

In een lezing bij de boekpresentatie werkte PKN-predikant dr. C. Constandse dat pathosbegrip nader uit. Een citaat: „In de kern gaat dit boek over de radicale gerechtigheid van Adonai, zoals de profeten die brachten. Heschels boek is denk ik daarom zo indrukwekkend omdat het de verleiding consequent weerstaat om de profeten wat doemlijker, gematigder en evenwichtiger voor

te stellen dan ze zijn. Nee, Heschel neemt de profeten zoals ze zijn en met zijn pathostheologie wil hij dat juist bij het spreken en denken over God betrekken. Inclusief alle heftigheid en grilligheid.“

In dit alles betrof Heschel ook zijn eigen Joodse volk: „Elke sabbat komen er grote groepen „Joden bij elkaar in de synagoge, en vaak vertrekken ze weer zoals ze gekomen zijn“, citeert zijn dochter hem. „De erediens heeft zijn vrees en beven verloren en is een sociaal gebeuren geworden, en niet meer een ogenblik van heiligheid.“ Zou dat alleen voor die door Heschel bedoelde Joodse erediens gelden?

Zorg en oordeel

In het voorwoord zegt Heschel: „De profeet is iemand die nee zegt tegen zijn samenleving, door haar gewoonten en meningen, haar zelfgenoegzaamheid, eigenzinnig-

heid en syncretisme te veroordelen. Vaak is hij gedwongen precies het tegenovergestelde te proclameren van wat zijn hart verlangt. Zijn fundamentele doel is mens en God met elkaar te verzoenen.“

En in de conclusies: „Pathos openbaart in al zijn vormen hoe uiterst relevant de mens is voor God, hoezeer Hij gericht is op de wereld, er aandacht voor heeft, erbij betrokken is. God "kijkt naar" de wereld en wordt geraakt door wat er in haar gebeurt; de mens is het object van zijn zorg en oordeel.“

Zorg en oordeel beide dus. En van mensenkant bezien getuigt Heschel ook van „verwondering, ontzag, vreugde“, stelde dr. Constandse.

Heschel zelf heeft geworsteld met de boodschap van de profeten, in de confrontatie met de wereld om hem heen, waaraan hij heeft geleden.